

...Yer üzündə olan bütün canlılar, hansılar ki, bir-birinə zərər vurmamaq üçün öz aralarında razılığa gələ bilmirlər - onlar həm haqlıdır, həm də haqsız. Bu xassə - dünyada yaşayan istər çoxsaylı, istərsə də azsaylı bütün xalqlara da aiddir. Elə millətlər, elə xalqlar mövcuddur ki, bir-birinə əl uzadıb, müqavilə bağlamağa cürətləri çatmır. Ya da bunu istəmirlər. Qeyrisinə zərər vurmağa, ya da başqasından zərər görməyi özlərinə

rəva görürlər. Belə bir məqamda ədalət insanların, millətlərin bir-birinə münasibətində həlledici qüvvə kimi ortaya çıxmalıdır. Nəyə ki, insanlar da, xalqlar da ədalətin çağırışına qulaq asa...

Epikür

Asəf Zeynallı 110

“ÖLKƏM”DƏ YUVA QURAN ASƏF ZEYNALLI

Kəmalə Səlim

...Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin ilk təməlçilərindən və görkəmli simalarından biri, adı Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının ilk professional ali musiqi təhsili almış bəstəkarı kimi tarixə yazılan Asəf Zeynallının anadan olmasının 110 illiyidir. Asəf Zeynallı, 1909-cu il aprelin 5-də Dəmirqayı Dərbənddə, ailəsini halal zəhmətiylə dolandıran bağban Zeynalabdin kişinin ailəsində dünyaya göz açıb. Anası Əsbənd xanım şəhərdəki fabriklərin birində işləyir, ailənin dolanışığına əl yetirirdi. Asəf üçüncü-sonbeşik oğul idi. Əhəd və Cəfər adlı böyük qardaşları vardı. 1910-cu ildə, Asəf bir yaşındaykən atası dünyasını dəyişdi. İki nəfərin güclə dolandırdığı ailənin qayğıları indi Əsbənd xanımın çiyinlərinə düşdü.

Əsbənd xanım xalq musiqimizin mahir bilicisi idi. O, qarmonda çox gözəl çalardı - və anasının belə qarmon çalmağından Asəfin çox xoşu gəlirdi. Körpəykən eşitdiyi musiqinin cazibəsi onda musiqiyə bağlılıq və həvəs yaradırdı. Beləcə, Əsbənd xanımın ifa etdiyi xalq mahnı və rəqsləri balaca Asəfin musiqi sevgisinin təməlinə çevrilmiş oldu...

Maddi sıxıntı içində olmalarına rəğmən Əsbənd xanım övladlarının təhsilini axsatmır və Asəfi 7 yaşında Dərbənd Realını məktəbinə qoyur. O dövrün “Realni məktəblər”i mükəmməl ümumi təhsil verirdi. Musiqiyə olan sonsuz həvəs Asəfi Realni məktəbdəki nəfəsli alətlər dərnyəinə və eləcə orkestrə gətirir. Kornetdə çalmağa başlayır, gündən-günə bu alətdə ifasını təkmilləşdirir.

...Daha da yoxsullaşan, işsiz qalan Asəfgilin ailəsi, daha doğrusu, ailənin başçısı Əsbənd xanım övladlarını da götürüb Bakıya köçdü. Sosialist inqilabı bir imperiyamı yıxıb yerində başqasını yaratsa da, pulsuz təhsil, kasıb ailənin üzünü güldürdü. Asəf Bakıda 9 illik məktəbdə oxumağa başlayır, həm də hərtərəfli məktəbin orkestrinə isnişir. Çox keçmir ki, böyük qardaşı Cəfər onu Üzeyir bəyin rəhbərliyi olduğu musiqi məktəbinə gətirir. Onun ifasını dinləyən Üzeyir bəy - “Əsl talantdır ki, - deyə heyratını bildirir. - Bu oğlan burda oxumalıdır”. Qardaşı deyirmiş ki, Asəfin xoşbəxtliyi onda oldu ki, o, Üzeyir bəyə rast gəldi. Üzeyir bəyin adı axıradək onun dilindən düşmədi...

* * *

...Asəf Zeynallı Üzeyir Hacıbəyovun ən sevimli tələbəsiydi və peşəkar kimi ən mühüm addımlarını dahi bəstəkarın himayəsiylə atmışdı. Qısaca ömründə bir sıra illərə imza atan Asəfin yaradıcılığı elə o vaxtdan çoxşaxəli idi. A. Zeynallı orkestr üçün yazdığı “Fraqmentlər”i ilə Azərbaycanda ilk dəfə simfonik janrın əsasını qoymuş oldu. Fortepiano pyesləri isə Azərbaycan fortepiano musiqisinin, eləcə uşaqlar üçün yazılmış musiqi əsərlərinin ilk nümunələri hesab olunmalıdır.

Asəf Zeynallının yaradıcılığı geniş tədris olunsa da, Əməkdar İncəsənət Xadimi, professor Nazim Kazımovun 2009-cu ildə bəstəkarın yüz illiyi ərəfəsində, çap etdirdiyi monografiyadan başqa indiyə qədər A. Zeynallı haqqında sanballı heç bir əsər

şagirdlərə xüsusi fikir verən müdiriyyət Asəfə violençel sinfinə keçməyi məsləhət görmüşdü. Bu sinifdə Asəfin rəhbəri məşhur violençel müəllimi, professor Oborokov oldu. Asəf şagird orkestrində iştirak edir, konsertlərdə solo çalır. O, violençel sinfində oxumaqla bərabər, fortepiano çalmağı da öyrənir, sonra da çox istedadlı bir şagird kimi xüsusi fortepiano sinfinə keçirilir...”

Asəfin qısa da olsa bütün yaradıcılıq yolu Üzeyir Hacıbəyovun gözünün qabağında keçib. Necə deyirlər o, bəstəkarın gözü qarşısında böyüyüb, boya-başa çatıb. Çox maraqlıdır, dahi bəstəkarın sevimli şagirdinin parlaq istedadını aşkarlamaq yolunda atdığı addımı sonradan niyə dəyişdirərək yazıblar?! Bunu kim və hansı məqsədlə edib?! Niyə Asəf Zeynallı haqqında yazılan bütün mənbələrdə hamı bir-birini təkrarlayaraq eyni şeyi - Asəfin ciyərlərində yaranan problem ucbatından nəfəsli alət çala bilmədiyini yazıblar? Yoxsa bu, sonralar onun Qarabağda tif xəstəliyinə yoluxduğunu “asanlaşdırmaq” üçün bir vasitəymiş?

* * *

Sonra iki harmoniya üzrə imtahan verən Azəf Zeynallı professor Karaqıçevin “kontrapunkt” sinfinə qəbul edilir. Asəf kompozisiyaya aid bütün fənləri öyrənməklə yanaşı, Üzeyir bəyin tədris etdiyi “Azərbaycan xalq musiqisi əsaslarının öyrənilməsi” sinfinə böyük həvəslə gedir, lad musiqi sahəsində tapşırıqların hamısını söylə yerinə yetirir. Üzeyir bəydən oxuyuruq: - *“Asəf, ümumiyyətlə, bütün məşğələlərə çox ciddi yanaşar, hərtərəfli musiqi biliyinə malik olmağa, bəstəkarlıq sənətinə dərinlən yiyələnməyə çalışardı. O, diletantizm xarakteri daşıyan hər cür çıxışa nifrət edir, istər Konservatoriyada, istərsə də başqa yerlərdə lazımı musiqi hazırlığına ciddi yanaşmayanlara barışmaz münasibət bəsləyirdi”*.

Azəf Zeynallının həyatında maraqlı məqamlardan biri də onun ali təhsilini başa vurmasıdır. Bu məqamda Tələbə Asəf

O, iddia edirdi ki, Şərq musiqisi royalda yaxşı səslənmir, ona görə də bunun üçün yeni musiqi aləti ixtira etmək lazımdır. İyirmi bir yaşlı Asəf elə qızğınlıqla çıxışa başladı ki, onu fikrindən çəkəndirmək, hətta susdurmaq

Asəfin öz yaradıcılığına böyük maraq oyanır.

Asəfin musiqisinə maraqlı tədris SSRİ sərhədlərini aşdı. O, musiqiyə bütün varlığıyla bağlıdır. Həmişə hər hansı məsələdən mübahisə, ya müzakirədə coşar, qızğınlıqla danışar, Azərbaycan musiqisinin mütləq dünya şöhrəti qazanacağını əminliklə deyirdi.

Xalq artisti Səid Rüstəmov belə yazır: *“...Yadımdadır, bir dəfə Moskvadan musiqişünas gəlmişdi.*

“...Asəfin nəzərdə tutduğu və yazmaq istədiyi əsər - “Bakı” simfoniyası idi. “Həmin simfoniya üçün məşhur aktyor Hüseynqulu Sarabskinin ifa etdiyi bir çox xalq mahnısından istifadə edirdi”. (Süleyman Ələsgərov)

O vaxt Dövlət Konservatoriyası nəzdində fəaliyyət göstərən elmi kabinə xalq mahnılarını toplamaq üçün ekspedisiya təşkil etmişdi. Bülbülün rəhbərlik etdiyi həmin komissiya Asəf Zeynallını da bu işə qoşaraq Qarabağa yollanır, qayıdanda Asəf... tif xəstəliyinə yoluxdu və 1932-ci il oktyabrın 27-də, 23 yaşında dünyadan köçdü. Asəfin ölümü Üzeyir bəyi çox sarsıtmışdı. Dahi bəstəkarın təşəbbüsü ilə sevimli tələbəsinin adı Konservatoriyaya verildi. Üzeyir bəy də dünyadan köçəndən sonra Asəfin ailəsinin razılığı ilə Konservatoriyaya Üzeyir Hacıbəyovun adı qoyuldu. Asəf Zeynallının adı isə Musiqi texnikumuna verildi...

* * *

...Asəf Zeynallı bəstəkar yaradıcılığı ilə yanaşı pedaqoji fəaliyyətlə də məşğul olurdu. Bəstəkar, ifaçı, musiqişünas və müəllim kadrlarının hazırlanmasında xidməti danılmazdır. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli simaları - Qara Qarayev, Cövdət Hacıyev, Səid Rüstəmov, Zakir Bağırov, Tofiq Quliyev, eləcə Əminə Dilbazi və mədəniyyətimizin tarixinə adı qızıl hərflərlə yazılan neçə-neçə şəxslərin ustadı olub. Onların hər biri həyatları boyunca Asəf Zeynallını dərin hörmət və ehtiramla yad ediblər. Onu da deyək ki, A.Zeynallı Milli konservatoriyamızda dərslər demiş ilk türk bəstəkarlarından biriydi.

Bəstəkar kimi yaradıcılığında “Məhəbbət bəsləmə” deyən və

müəllim kimi cazibə güvənsi olduqca güclü idi”.

Qardaşı Cəfər Zeynallının dediklərindən: *“...Bizim Asəfin xoşbəxtliyi onda idi ki, o, Üzeyir bəyə rast gəlmişdi. Böyük bəstəkarımızın adı onun dilinin əzbəri idi. Həmişə deyirdi: “Üzeyir bəy bizim mənəvi atamızdır... Asəf qəribə adam*

idi... Bir dəfə onunla gəzməyə çıxmışdım. Təzəpir məscidinin yanından keçirdik. Azan verirdilər. Ayaq saxladı. Xeyli fikrə daldı. Sonra cibindən dəftərini çıxarıb nə isə qeyd elədi. Soruşdum ki, ay Asəf, o nədir yazdın? Dedi, “Qardaş, bir vaxt lazım olar”. Hər ikimiz gülüşdük, yolumuza davam elədik”.

Bir gün güclü külək əsdi, pəncərə açıldı və şüşəsi çilik-çilik olub yerə töküldü. Asəf tez bu səsi nota aldı və “mənə lazım olacaq” dedi. “...1969-cu ildə Asəf Zeynallının 60 illiyi keçiriləndə maestro Niyazi bu münasibətlə filarmoniyada Asəfin əsərlərindən ibarət çox gözəl bir konsert təşkil etmişdi. Həmin konsertdə simfonik orkestrin ifasında Asəfin “Fraqmentlər”i də səsləndi, onun bir yerində səslər sanki eynilə qırılıb yerə tökülürdü...”

* * *

Asəf Zeynallı qardaşı Əhədın balaları barədə, dostu Ələkbər Daşdəmirova yazdığı məktubunda belə yazır: *“Ələkbər, bağdayam, uşaqlara baxıram - Saraya, Tamaraya, Atiqəyə. Ürəyim fərəhlə dolub-daşır. Necə də öz-özləri ilə oynayırlar, çox mehribandırlar”.* Bundan az sonra bütün musiqi məktəblərinin tədris proqramına gərəkli olan məşhur uşaq sütiasını bəstələyir... Amma vaxtsız əcəl özünün ailə qurmasına imkan vermir. İllərlə birgə təhsil aldığı, dostu, həmfikri, münasibətlərini artıq yaxınlarının da sezdiki Köykəb x...

Xalq düşməni kimi həbslərin başlanmasına hələ qalırdı. Asəf kimi sağlam, enerjili, xalqın və ictimaiyyətin dərin sevgisini qazanmış birini haqq sözü dediyinə görə həbs etmək rejimə sərf etmirdi. Buna görə də bütün enerjisiylə üzərində çalışdığı simfoniyasını bitirməyə aman vermədən, folklor nümunələrinin toplanması və nota köçürülməsi üçün Qarabağa ezam olunan ekspedisiyanın tərkibinə qoşulmasını partiya adından tapşırırlar. Asəf Zeynallı bu səfərə yollanmağı çox istəyirdi. Məhz bu sevginin nəticəsidir ki, bu gün sevə-sevə dinlədiyimiz xeyli xalq mahnı və oyun havalarını tez bir zamanda nota köçürür. Səfərdən döndükdən sonra səhhəti pisləşir, xəstəxanaya yerləşdirilir. Və həkimlər onun yatalaq xəstəliyinə tutulma diaqnozunu təsdiqləyirlər. Təmizliyi sevən, səliqə-sahmanlı Asəfin bu xəstəliyə necə yoluxması hələ də sirr olaraq qalır. Onunla ezamiyyətdə olanların hamısının sağlam qayıtması və o zaman Qarabağda yatalaq əlamətlərinin olmaması bu sirri daha da qatılaşdırır. Deyilənə görə, ömrünün son günlərində xəstəxananın divarına sonuncu əsərini (müəyyən parçasını) yazıbmiş və bunu köçürməyi qardaşından xahiş edib, amma bu arzusu da ürəyində qalıb...

Asəf Zeynallının qardaşları musiqidən uzaq adamlar idi və heç birinin not savadı yoxuydu. Əziz sonbəşiklərinin gözləri önündə şam kimi əriməsi, dərdinə əlac tapılmaması onları ağır vəziyyətə salır. O, uzun müddət xəstəxanada müalicə alır. Dost və yoldaşlarının hamısı ali musiqi təhsilli şəxslər idi. Bəs nə əcəb bəstəkar bunu heç kimdən xahiş etməyib? Burası müəmmadır. Cəmi 23 il yaşayan çox istedadlı bu insanın həyat və yaradıcılığı ilə bağlı bu günə qədər mətbuata sızan bütün informasiyalarda ya uyğunsuzluq var, ya da yanlışlıq. Sanki hansısa gizli bir əl ona aid olan hər şeyi silməyə, it-bat eləməyə çalışıb. Üzeyir Hacıbəyovun sevimli tələbəsinə bağlılaşdığı fortepiano, onun şəxsi violençeli, büstü və digər əşyaları yarasız hala salınıb, ya da oğurlanıb. Musiqi kollecinin direktoru Nazim Kəzımov bəstəkara aid əşyaları kollecın zirzəmisindən tapdığını, bərpa etdikdən sonra qorunduğunu söyləyir. Elmira Zeynallı da Məmmədza Bakıxanov kimi əmisinə məxsus arxivin oğurlandığını dilə gətirdi. Asəf Zeynallının anası Əsbənd xanım, özünü tanınmış musiqiçinin aspirantı kimi təqdim edən şəxsi evə buraxdığını, Asəf Zeynallının arxivinə baxmağa icazə verdiyini deyirmiş. Gedəndə isə onun bəzi yazılarını aparıb, araşdırdıqdan sonra qaytaracağını deyib. Xeyli zamandan sonra oğlunun yazılarını geri istəyən anaya həmin musiqiçi "Mənim aspirantım belə iş tutmaz" cavabını verib. Bu azmış kimi illər öncə Asəf Zeynallının məzarüstü şəkli də oğurlanıb. Ailə üzvləri "Yəqin ki, kimsə birincünə tamah salıb" - deyər fikirləşiblər. Təzəsini, bu dəfə mərmərdən

düzəldiblər...

...Asəf Zeynallıya münasibətin bir göstəricisi də onun qəbridir. Əvvəlcə Çəmbərəkənddə dəfn olunan bəstəkarı sonradan həmin yerdə park salındığı üçün beynəlmiləl qəbristanlığa - "Qurd qapısı" adlanan yərə köçürüblər. Qapıda gül satan "şirin dil" kişi ilə bəstəkarın məzarının arası bir-iki addım idi, necə deyərlər əlini uzatsan çatardı. Ondan "Asəf Zeynallının məzarı hansıdır?" - soruşduq, bilmədi. Azərbaycanın tanınmış bəstəkarıdır - dedim - gənc yaşında dünyasını dəyişib, fəxrimizdir, - dedim, - xeyri olmadı. İllərdir burada alver etsə də, iyirmi, otuz addımlığındakı şəxsin adını eşitməyibmiş. Bir cüt qərənfil aldıq, zayını verdi. "Ay dayı, lentə çəkəcəyik, nə olar yaxşısını ver" - xahişimizə qarşılıq gülü əlimizdən dartıb aldı, pulu ovcumuza tulladı. Operator digər qapıdakı gülsatandan gedib almalı oldu...

...Asəfin məzarına aparan çıxır olduqca dar, gördüyüm mənzərə isə ürək dağlayan idi... Qəbristanlığın sağ tərəfində müsəlmanlar, sol tərəfində xaçpərəstlər dəfn olunub. Nə sirdirsə, Asəf bir neçə ailə üzvüylə birgə əks tərəfdə - xristianlar tərəfdə qalıb. Və ən heyrətlisi isə odur ki, 87 il bundan əvvəl dünyasını dəyişən, illərə imza atan, qürur mənbəyimiz olan Asəfin məzarının şəkli heç bir zaman KİV-də, TV-də görünməyib. İnterneti ələk-vələk etsək də bu barədə heç nə tapa bilmərik. Nəinki məzarının şəkli, hətta hansı qəbristanlıqda dəfn olunduğu belə həmişə gizli saxlanıb. Niyətini bilən yoxdu... Ya da bəlkə bu da növbəti başısoyuqluğumuz, növbəti qədir bilməməyimizdir?

* * *

"Qobustan"dan sözdür:

Müəllifin yazdığı kimi, Asəf Zeynallının məzarını Fəxri Xiyabana köçürməyin vaxtı-vədəsi yetişməyibmi? Bəlkə də çoxdan keçib. Hər halda heç vaxt gec deyil. Xalqın yaddaşında ömür sürən, "Ölkəm"iylə qəlbimizdə yurd-yuva quran, dilimizdə əzbər olan, böyükdən-kiçiyə hər birimizin köksünü qabardan, qanımızı coşduran bu adı unutmğa heç cürə haqqımız yoxdur.

Onu da deyək ki, Musiqi Kollecinə Asəf Zeynallının adını qaytarmağın da vaxtı çoxdan çatıb... Onsuz da hamı o kolleci Asəf Zeynallının adı ilə tanıyır... Xalqın yaddaşı şagirdin yazdığı imla deyil ki, üstündən xətt çəkib yerinə təzə söz yazasan... Ən yaxşısı odur ki, o yaddaşın tozunu alıb parıldadasan ki, onu oxuyub xətirəsini uca tutsunlar...

